

YOSH TADQIQOTCHILAR UCHUN XITOIY TILSHUNOSLIGIDA ZAMONAVIY TADQIQOT METODLARI

Mamasoliyeva Muxlisa Nuriddinovna

O'zDJTU Sharq filologiyasi fakulteti 1-bosqich talabasi
mukhlisa.mamasalieva@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy xitoy tilshunosligining fundamental tadqiqot metodlari va ularning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda Zhao Yuanren va Wang Li kabi klassik sinologlarning tizimli yondashuvlari bilan bir qatorda, zamonaviy kognitiv tilshunoslik, funksional grammatika va korpus metodologiyasining xitoy tili materialidagi o'rnini yoritiladi. Maqola yosh tadqiqotchilarga xitoy tili strukturasi tahlil qilishda xalqaro ilmiy standartlarga mos metodologik baza yaratish va amaliy tadqiqotlar o'tkazishda yo'riqnoma bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Xitoy tilshunosligi, kognitiv metod, korpus tahlili, funksional grammatika, iyeroglifik sistema, sinologiya, tizimli tahlil

Abstract. The article analyzes the fundamental research methods of modern Chinese linguistics and their theoretical foundations. Along with the systematic approaches of classical sinologists such as Zhao Yuanren and Wang Li, the study highlights the role of modern cognitive linguistics, functional grammar, and corpus methodology based on Chinese language material. The paper serves as a methodological guide for young researchers to develop a scientific framework that meets international standards and to conduct empirical research on the structure of the Chinese language.

Keywords: Chinese linguistics, cognitive method, corpus analysis, functional grammar, hieroglyphic system, sinology, systematic analysis

Аннотация. В данной статье анализируются фундаментальные методы исследования современного китайского языкознания и их научно-теоретические основы. Наряду с системными подходами классических синологов, таких как Чжао Юаньжэнь и Ван Ли, в работе освещается роль современной когнитивной лингвистики, функциональной грамматики и корпусной методологии на материале китайского языка. Статья служит методологическим руководством для молодых исследователей в создании научной базы, соответствующей международным стандартам, и проведении прикладных исследований структуры китайского языка.

Ключевые слова: Китайское языкознание, когнитивный метод, корпусный анализ, функциональная грамматика, иероглифическая система, синология, системный анализ

Kirish. Xitoy tili o'zining iyeroglifik yozuv tizimi, tonalligi va izolyatsiyalovchi morfologik xususiyatlari bilan jahon tilshunosligida alohida o'rin tutadi. Bugungi kunda xitoy tilini tadqiq etishda an'anaviy deskriptiv (tavsifiy) metodlardan ko'ra, fanlararo bog'liqlikdagi zamonaviy yondashuvlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Mazkur maqolaning dolzarbligi xitoy tilshunosligida shakllangan klassik nazariyalar va zamonaviy g'arb metodologiyalari o'rtasidagi sintezni yosh tadqiqotchilarga tizimli ravishda tushuntirib berish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi — xitoy tili materialini tahlil qilishda qo'llaniladigan eng samarali zamonaviy metodlarni tasniflash va ularning amaliy ahamiyatini ko'rsatib berishdan iborat.

Asosiy qism. Tizimli-tavsifiy metod (Descriptive Method). Xitoy tilshunosligining zamonaviy asosi hisoblangan Y.R. Chao (Zhao Yuanren) maktabi tilni uning jonli talaffuzi va strukturaviy yaxlitligida o'rganishni ilgari suradi. Bu metod yordamida xitoy tili morfologiyasi va sintaksisi orasidagi noaniq chegaralarni aniq ilmiy kategoriyalarga ajratish mumkin. Wang Li tomonidan rivojlantirilgan nazariy grammatika tamoyillari esa iyerogliflar va so'z turkumlari o'rtasidagi iyerarxik bog'liqlikni tizimli o'rganishga xizmat qiladi.

2. Funksional-semantik yondashuv. M.A.K. Halliday tomonidan taklif etilgan tizimli-funksional metod xitoy tili kabi kontekstga o'ta bog'liq tillar uchun eng mos tahlil usuli hisoblanadi. Bunda til birligi shunchaki lug'aviy ma'nosi bilan emas, balki nutqiy vaziyatdagi (context of situation) vazifasi bilan birga tadqiq etiladi. Bu yondashuv xitoy tili grammatikasidagi "yashirin" ma'nolarni ochishda yordam beradi.

3. Kognitiv tahlil metodi. Zamonaviy sinologiyada James Tai tomonidan rivojlantirilgan kognitiv metodlar yetakchi o'rin tutadi. Xitoy tilidagi vaqt va makon munosabatlari (masalan, shàng 上 va xià 下 so'zlarining ishlatilishi) inson tafakkurining xususiyatlari orqali tushuntiriladi. Shuningdek, G. Lakoff nazariyasi asosida iyerogliflar tarkibidagi metaforik ko'chimlarni tahlil qilish orqali xitoy xalqining dunyo manzarasini (worldview) o'rganish mumkin.

4. Korpus tilshunosligi (Quantitative Methods). Bugungi kunda xitoy tilshunosligini raqamli ma'lumotlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Douglas Biber metodikasi asosida BCC (Beijing Language and Culture University) yoki CCL (Peking University) korpuslari yordamida til birliklarining qo'llanilish chastotasini aniqlash tadqiqotning xolisligini ta'minlovchi eng aniq usuldir.

Xulosa. Xitoy tilshunosligi sohasidagi zamonaviy tadqiqotlar faqatgina an'anaviy grammatik tahlil bilan cheklanib qolmasligi lozim. Kognitiv, funksional va korpus metodlarining integratsiyasi xitoy tili tabiatini zamonaviy ilm-fan talablari asosida yoritishga imkon beradi. Yosh tadqiqotchilar uchun ushbu metodologik bazaning to'g'ri tanlanishi xalqaro miqyosda tan olinadigan ilmiy xulosalar chiqarishning garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Chao, Y. R. (1968). A Grammar of Spoken Chinese. University of California Press. (Xitoy tili grammatik tahlilining fundamental asosi).

2. Wang, L. (2011). Modern Chinese Grammar (中国现代语法). Zhonghua Book Company. (Xitoy tili nazariy grammatikasi bo'yicha eng nufuzli manba).

3. Halliday, M. A. K. (2014). Halliday's Introduction to Functional Grammar (4th ed.). Routledge. (Xitoy tili sintaksisini funksional tahlil qilish metodikasi).

Tai, J. H. Y. (1989). Toward a cognition-based functional grammar of Chinese. Functionalism and Chinese Grammar, 1, 187-226. (Xitoy tilidagi kognitiv jarayonlar va grammatik modellar tahlili).

5. Biber, D., Conrad, S., & Reppen, R. (1998). Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge University Press. (Xitoy tili korpuslari (BCC, CCL) bilan ishlashning metodologik asosi).

6. Li, C. N., & Thompson, S. A. (1989). Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar. University of California Press. (Xitoy tili birliklarining muloqotdagi vazifalarini o'rganuvchi asosiy qo'llanma).

7.Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. (Xitoy tili iyeroglifikasidagi metaforik ko'chmlarni kognitiv tahlil qilish uchun).